

TEXNOLOGIK LOYIHALASH VOSITASIDA UZLUKSIZ MUSIQIY TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Charos To'raeva,
JDPI, Musiqiy ta'lim
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada umumta'lim maktablari musiqa madaniyati darslarida mumtoz musiqa mavzusida darslarni tashkil etishdagi mavjud muammolar hamda ularning yechimi yo'lida pedagogika oliy o'quv yurtlarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini mumtoz musiqa bo'yicha maktab ta'limiga tayyorlash borasidagi darslarni texnologik loyihalashning avzalliklari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktab, musiqa madaniyati, mumtoz musiqa, tashkil etish, texnologiya, loyihalash, bo'lajak o'qituvchi, afzallik.

Har qanday jamiyatning mavjudligi, yashovchanligi va mustaqilligini belgilovchi ma'naviy, madaniy omillari bo'lgani kabi o'zbek xalqining g'oyat ulkan va teran ildizlariga ega bo'lgan milliy qadriyatlari mamlakatimiz mustaqilligining ma'naviy-madaniy va mafkuraviy asoslarini mustahkamlaydigan eng muhim omil ekanligi Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning respublikamiz mustaqil rivojlanishining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy istiqboli yo'lida yaratgan asarlarida har tamonlama asoslab berildi.

Respublikamizda amal qilayotgan uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlaridagi kabi umumiy o'rta-ta'lim maktablarining musiqa fani va darsliklarida xalq musiqa merosi namunalariga keng o'rin berilgan. Ta'limning ilk davridan boshlab o'quvchilarni o'zbek xalq kuy-qo'shiqlari, ayniqsa o'zbek xalqining tarixiy-madaniy qadryati - mumtoz va maqom san'ati bilan yaqindan tanishtirib borish, namunalarni tinglash va kuylash jarayonida ularning badiiy ruhiyatidan foydalangan holda o'quvchilarda musiqa madaniyati namunalari vositasida milliy o'zlikni anglash, badiiy-estetik dunyoqarash va tafakkurni shakllantirish asosiy maqsad qilib qo'yilgan.

O'zbek xalq musiqiy merosi tarkibida mumtozlik kasb etuvchi asarlar o'zining yuksak ijod namunasi ekanligi, keng diapozonga egaligi, kuyning rivojlanganlik xususiyati, murakkab usullari hamda, asosan, mumtoz she'riyat namunalariga bastalanganligi bilan o'ziga xoslik kasb etadi. Mumtoz musiqa asarlarini tinglash, o'rganish, kuylash, ular haqidagi nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirish o'quvchilardan muayyan musiqiy bilim, ko'nikma va amaliy ijrochilik malakalarini, musiqa o'qituvchilaridan esa maxsus kasbiy tayyorgarlik va pedagogik mahorotni talab qiladi. O'quvchilarning mumtoz asarlar bilan yaqindan tanishishlari jarayonida ulardagi badiiy obrazlar orqali tasvirlangan voqelik, ijodkorning badiiy tasavvur va kechinmalarini anglash, hissiy idrok etish, asarning badiiy qimmatini farqlash, baholash va unga o'z munosabatini bildirishlariga erishish ta'limning mazmuni, sifat va samaradorligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Mumtoz musiqaning yana bir muhim jihati uni ustoz-shogird an'anasiga asoslanganligidir. Mumtoz musiqaga oid darslarda musiqa asarlarini tinglash va tahlil qilishga ustuvor e'tibor qaratiladi. She'riy matnlardagi o'xshatishlar, solishtirishlar, tashbehlar, ruhiy holatlar, obraz va voqeilikka xos sifatlarni ijodkor ichki kechinmalari, hissiyotlari bilan bog'lab, bo'rttirib tasvirlanishi kuy tuzilishining murakkab kompozitsiyasi, ohang ijrosidagi o'ziga xos nola, qochirimlar, avjlar, ayrim tuzilmalarning takrorlanib kelishi, milliy ijrochilikka xos bezaklar haqida beriladigan bilim va tushunchalar dars jarayonida eng muhim jihatlar sanaladi.

Mumtoz, maqom va xalq ashulalarining ko'pchiligi mumtoz she'r va maqom g'azallar bilan ijro etilib, ularda bugungi kunda nutqimizda iste'molda bo'lmagan ko'plab so'zlar, atamalar, joy nomlari, sharq mumtoz she'riyatiga xos tashbexlar mavjudligi, ularning ma'no va mazmunini anglab olishda ayrim muammoli vaziyatlarni yuzaga keltiradiki, ularni chuqur anglamasdan, his qilmasdan asarning mazmuni, badiiy qiymati, badiiy asar sifatidagi darajasini to'la idrok etib bo'lmaydi.

Umumta'lim maktablarining musiqa darslarida aynan mumtoz musiqa mavzusida (asosan 6-7 sinflarda) darslarning o'tilishida ta'kidlab o'tilgan jihatlarga e'tiborli sustligi fan o'qituvchilarning mumtoz asarlar bo'yicha darslarni pedagogik va metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilishlari uchun kasbiy-malakaviy tayyorgarliklarining talab darajada emasligi natijasidir. Bu esa, birinchi galda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida mumtoz musiqa darslarini Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi talablari darajasida bo'lishiga erishish uchun oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini maktab faoliyatiga tayyorlash ishlarini uzluksiz takomillashtirib borishni taqozo etadi. Pedagogika oliy o'quv yurtlaridagi "Musiqiy ta'lim" yo'nalishi o'quv rejasidagi "An'anaviy va xalq qo'shiqchiligi" hamda "O'zbek mumtoz qo'shiqchiligi" (2011- yilgacha o'quv rejasida bo'lgan, hozirda ko'pgina oliy o'quv yurtlarida tanlov fani sifatida o'tiladi) fanlari mashg'ulotlari jarayonida mumtoz asarlarni o'rganishda talabalarni mashhur xofizlarning ijro uslublari, tajribalari bilan muntazam tanishtirib borish, nazariy bilim va tushunchalarga keng o'rin berish, darslarni o'ziga xos texnologik yondashuvlar asosida tashkil etish talabalarni maktab musiqa ta'limiga tayyorlash uchun puxta zamin yaratilishiga xizmat qiladi.

Yuqorida qayd etib o'tilgan xususiyatlarning ilmiy-metodik yechimiga yo'naltirilgan tadqiqotlar natijalari bir necha mumtoz ashulalarni dars jarayonida o'rganishning texnologik loyihalarini ishlab chiqish imkonini berdi.

Texnologik loyihalashtirilgan darslardan biri musiqa san'atimizning gultojlaridan bo'lgan "Samarqand ushshog'i" ("Injost") qo'shig'iga tegishli bo'ldi. Sof ishqiy muhabbatni tarannum etuvchi bu ashulaning g'azali fors tilida yozilganligiga qaramay uni o'zbek, tojik san'atkorlarining juda ko'plab atoqli vakillari mahorat bilan ijro etishgan va bugungi kunda ham ko'plab iste'dodli xonandalar repertuaridan keng o'rin olgan. Ushbu asarni dars jarayonida o'rganishda quyidagi texnologik loyiha qo'l keladi:

Izoh: loyhani umumta’lim maktablari musiqa darslari uchun mo‘ljallangan variantida asosiy e’tibor tinglash va tahlilga qaratilishi maqsadga muvofiq.

Mazkur darsga qo‘shimcha sifatida quyidagi ma’lumotlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Ashulaning mashhur san’atkorlar ijrosidagi yozuvlar-Munojat Yo‘lchieva, Malohat Dadaboeva, Dilnura Qodirjonova, O‘ktam Ahmedov ijrolari tanlab olinib, qiyosiy tahlil qilinishi musiqiy ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Asar va uning mohir ijrochilari haqidagi ma'lumotlarda xalqimizning ardoqli va mashhur san'atkori, xalq artisti Halima Nosirovaning bu ashulaga mehri va uni qanday o'rganganligi haqidagi estaliklaridan parcha o'qib eshittirildi (3).

Qo'shiq mualliflari haqida quyidagi ma'lumotlarga to'xtalib o'tildi. "Samarqand ushshog'i" ("Injost") qo'shig'i XVI-asrda yashab ijod etgan shoira Zebinisoning "Injost" ("Kelmadi") radifli g'azaliga bastalangan. Ulug' shoir va shox Bobur avlodidan bo'lgan Zebiniso Sharq adabiyotida ma'lum iz qoldirgan Robal Balxi, Maxsadiy, Iffatiy, Ismatiy, Samarqandiy kabi ijodkorlar qatorida turuvchi shoiradir. Uning ishqni ulug'lovchi, insoniy fazilatlarini madh etuvchi "Injost", "Nashut" singari maqom kuylariga solib aytuvchi g'azallari mashhurdir. Bu ashulani o'zbek va tojik san'atkorlarining bir qancha avlodi qiyomida yetkazib ijro etishgan. Xoji Abdulaziz Abdurasulov, Levi Boboxonov, Shohista Mullajonova, Barno Isxoqova, Berta Davidova, Munajat Yo'lchieva, Malohat Dadaboeva, Dilnura Qodirjonova shular jumlasidandir.

Asarni o'rganish jarayonida she'riy matndagi tushunilishi qiyin bo'lgan "Shahid", "Karbalo", "Ka'ba", "Zakot", "Karashma", "Mustahiq", "Zulf" kabi so'zlar izohlanadi.

Umuman, mumtoz kuy-qo'shiqlar yoshlar tarbiyasida katta ahamiyatga ega bo'lib, ularni o'rganishda ilg'or texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan izlanishlarning olib borilishi muhim qimmatga moliqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.A. Hasanov. Musiqa va tarbiya.- Toshkent: O'qituvchi, 1993.
- 2.Fayzullaev E. Bo'lajak musiqa o'qituvchilari badiiy didini shakllantirishda o'zbek mumtoz musiqasi imkoniyatlaridan foydalanish. - Toshkent: Fan va texnologiyalar markazi bosmaxonasi, 2008.
- 3.Qudratov I. Talabalarni xalq qo'shiqlari vasitasida estetik tarbiyalash. – Toshkent: Fan, 2009.
- 4.H.Nosirova.Men o'zbek qiziman.- Toshkent: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1968.

